

Ірина Богомолова, магістр фізики

вчитель Херсонської вечірньої (змінної) школи № 12

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ВЕЧІРНЬОЇ ШКОЛИ

У статті охарактеризовано структурні компоненти мотиваційної сфери учня, охарактеризовано фактори, які на неї впливають та окреслено шляхи формування позитивної мотивації учнів вечірньої школи у процесі їх навчання.

Постановка проблеми. Майбутнє світу – в навчанні, а місія освіти полягає в тому, щоб змінити життя учнів і допомогти виховати громадян, які зможуть жити і продуктивно працювати в нових умовах (соціальних, техногенних, екологічних тощо). Це спонукає вчителів з'ясувати запити й інтереси учнів і, спираючись на них, розвивати внутрішню потребу в знаннях, розробляти такі методи навчання, які дозволили б перетворювати наукову інформацію в особистісно-значиме для учня надбання. Тому особливої актуальності набуває потреба у формуванні позитивної мотивації навчання школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мотивації школярів займалися багато дослідників. Свого часу видатні педагоги минулого Я.Коменський, І.Песталоцці, Ж.Руссо, А.Дістерверг та ін. наголошували на тому, що не можна досягнути суттєвих результатів у навчанні без внутрішнього спонукання до нього.

Проблемами дослідження мотивації особистості опікувалися М.Алексєєва, Л.Божович, З.Васильєва, С.Занюк, А.Маркова, С.Москвичов, Х.Хекхаузен, Г.Щукіна та ін. Питаннями мотивації навчання дорослої людини займалися С.Змійов, Ю.Кулюткін, О.Лебедев, Г.Сухобська та ін. Вони по-різному підходили до виділення складових мотиваційної сфери особистості та можливостей її підвищення.

Мета даної публікації – розглянути шляхи формування позитивної мотивації учнів вечірньої школи на основі аналізу складових компонентів мотиваційної сфери особистості.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що потреба в пізнанні – одна із головних людських потреб, на основі якої відбувається усвідомлення особистістю людського досвіду. З віком ця потреба не тільки не притуплюється, а й набуває свого подальшого розвитку, проявляючись у поглибленні інтересів, у зміні й вдосконаленні форм і способів набуття знань [4]. Це важливо враховувати кожному вчителю вечірньої школи.

Адже значна частина учнів такої школи є дорослими людьми. С. Змійов пропонує згрупувати освітні потреби дорослих школярів у сім основних блоків: здобуття загальної середньої освіти; набуття або вдосконалення професійних навиків; підтримання й покращення здоров'я; покращення якості сімейного життя; участь у суспільному житті; змістовне проведення дозвілля; розвиток власної особистості [2, 106]. Реалізація цих потреб великою мірою залежить від навчальної мотивації особистості.

На думку З.Сафіної, особливу увагу слід приділити проблемі ціннісно-мотиваційної орієнтації дорослих учнів у цілях модернізації освіти та з метою пошуку сучасної моделі освіченої людини [6].

У світлі вищезазначеного стає актуальним той факт, що з віком у людини змінюються основні мотиви та потреби у навчанні. Так, Ю. Кулюткін [3] вважає, що для доросліших учнів характерними є потреби культурологічного та світоглядного характеру, а також потреби, пов'язані з соціальною та трудовою активністю особистості. Наприклад, потреба у професійному зростанні є однією з найважливіших для особистості. Вона спонукає і потребу в науковому розумінні явищ суспільного життя, і потребу в усвідомленні власного досвіду, у формуванні власної позиції стосовно подій, які відбуваються, і потребу застосувати набуті знання у власній практичній діяльності, в житті свого трудового колективу, у суспільній роботі. Такі запити виникають відповідно до рівня освіченості дорослих, їх вікових та професійних особливостей, що робить актуальною необхідність формування стійкої мотивації у дорослих учнів, які приступають до навчання. У них виникають певні труднощі, які негативно впливають на їхнє бажання вчитися. З одного боку, учні прагнуть досягнути важливих цілей, внести певні позитивні зміни в своє життя, роботу, соціальний стан, а з іншого, у них з'являється страх перед взяттям на себе відповідальності за навчання: звичка до

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ВЕЧІРНЬОЇ ШКОЛИ

стабільного, стійкого стану речей (побуту, спілкування з друзями й колегами, соціального й професійного статусу) входить у суперечність з неминучими майбутніми змінами. Їх турбують сумніви у своїх здібностях до навчання, побоювання, що в процесі навчання з'ясується їхня неграмотність, невміння вчитися, що порівняння їх з іншими учнями буде не на їхню користь. У деяких дорослих людей викликає дискомфорт сама ідея повернутися за шкільну парту, до дошки.

Усі ці стресові ситуації й переживання, які пов'язані з навчанням, перешкоджають формуванню у дорослих учнів стійкої, довготривалої мотивації. Тобто вони можуть відступити від навчання, злякавшись численних негативних моментів, які супроводжують його поновлення. Тому акценти у навчанні дорослих учнів необхідно перенести на внутрішню мотивацію їх пізнавальної діяльності. Для цього треба з'ясувати запити й інтереси учнів і, опираючись на них, розвивати внутрішню потребу в знаннях, розробляти такі методи навчання, які дозволили б перетворювати наукову інформацію в особистісно значиме для учня надбання. Для того, щоб дорослий учень був суб'єктом навчання необхідні умови, які б дозволяли йому активно включатися у розв'язання навчальних завдань, а самі завдання сприйматися як особистісно значимі для нього. Але для розв'язання цього завдання важливо враховувати основні мотиви, якими керуються учні у своїй навчальній діяльності. На наш погляд, найбільш раціональною є класифікація, запропонована О. Лебедєвим, який поділяє три основні типи (загальні, специфічні і ситуативні) мотивів на такі: вимушеної необхідності; навчального обов'язку; невизначено-позитивні; утилітарні; особистісні; різнобічні; ціннісні [5].

Проведене нами дослідження показало, що саме прагнення до реалізації своїх життєвих планів спонукає молодих людей до прийняття рішення продовжити навчання у вечірній середній школі. Близько 40% учнів, які приходять до вечірньої школи, пов'язують своє навчання з подальшими намірами вступити до ВНЗ або технікуму і керуються утилітарними мотивами. 30% мають наміри отримати середню освіту задля задоволення запитів виробничого характеру (необхідність подальшого професійного росту, зміна професії та ін.). Навчальна діяльність таких учнів підпорядковується мотивам вимушеної необхідності. 20% навчаються задля розширення свого світогляду, задоволення інтересу до знань. Основні мотиви навчання цих школярів – особистісні і ціннісні.

Для успішної організації роботи з учнями вечірньої школи варто враховувати фактори, що впливають на мотивацію школярів. О. Лебедєв окреслює такі фактори: вплив соціальних умов на мотиви навчальної діяльності; вплив особистісних характеристик учнів на мотиви їх навчальної діяльності; вплив педагогічних факторів на формування мотивів навчальної діяльності учнів [5, 112].

До соціальних умов, що впливають на мотивацію навчальної діяльності учнів вечірніх шкіл, належать: освітній рівень працюючого населення, культурна атмосфера регіону, позиція керівників підприємств стосовно навчання працюючої молоді в загальноосвітній школі, система матеріального і морального стимулювання підвищення загальноосвітнього рівня.

До особистісних характеристик учнів, які впливають на підвищення мотивації їх навчання – життєвий досвід, вікові та статеві відмінності учнів, наявний освітній рівень, життєві плани учнів, мотиви вступу їх до школи, самооцінку навчальних ситуацій щодо привабливості навчальної діяльності.

Позитивна мотивація підвищується за умови, коли учні критично оцінюють свій життєвий досвід, коли проходить збагачення їх життєвих планів та мотивів вступу до школи, коли у них зміцнюється позитивна оцінка своєї навчальної діяльності, коли вони відчують у навчанні лише ті труднощі, котрі спроможні подолати.

Важливим особистісним фактором, який впливає на мотиви навчання, є самооцінка і оцінка труднощів навчальної діяльності. Самооцінка – оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей, недоліків, свого місця серед інших людей [9, 156].

При низькій самооцінці школяра відсутня особистісна зацікавленість в освіті. Також різко знижує тенденцію до прийняття рішення про включення в навчальну діяльність залежить від складності навчального матеріалу, який подається [3].

Відомо, що людина обирає ціль діяльності залежно від мотивів. Але цей вибір певною мірою залежить ще й від рівня домагань особистості. Рівень домагань – бажаний рівень самооцінки особистості, максимальний успіх у тій чи іншій діяльності (спілкуванні), якого хоче досягнути людина [9, 156]. Мотиви впливають на підвищення чи зниження цього рівня. Заслужена похвала підтримує і адекватно підвищує рівень домагань людини й тим самим спонукає її взятися за більш важку задачу – ось у чому користь похвали [9,

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ВЕЧІРНЬОЇ ШКОЛИ

350].

Іншим мотиваційним фактором є самовизнання, адже людина повинна вміти самостійно підтримувати свою мотивацію на належному рівні і спонукати себе до діяльності [1, 83 – 87]. Самовизнання сприяє розвитку самоповаги. Самоповага – узагальнене ставлення особистості до самої себе, прямо пропорційне кількості досягнутих успіхів і обернено пропорційне рівню

домагань ($\text{самоповага} = \frac{\text{успіх}}{\text{домагання}}$), тобто

чим вищий рівень домагань, тим більшими мають бути досягнення людини, щоб вона могла себе поважати [9, 353].

До педагогічних факторів, що впливають на підвищення мотивації, належать: організація навчально-виховного процесу у вечірній школі, зміст і методика викладання предмету, діяльність вчителя.

Враховуючи, що педагогічний колектив вечірньої школи не має можливості суттєво впливати на соціальні фактори підвищення мотивації навчання учнів, має обмежений вплив на особистісні характеристики, які впливають на підвищення навчальної мотивації, то основну увагу слід звернути на створення педагогічних ситуацій, які сприятимуть формуванню позитивної мотивації учіння.

Відомо, що зміст навчального предмету й методика його викладання певним чином впливають на формування мотивів його вивчення.

Говорячи про роль вчителя у формуванні специфічних мотивів навчальної діяльності, слід зазначити, що його професійні та особистісні якості виконують роль “каталізатора” у процесі формування мотивів. Від діяльності вчителя значною мірою залежить підвищиться чи послабиться навчальна мотивація школярів, мотиви якого характеру з’являться, – позитивні чи негативні. Адже ефективність навчання, закріплення вивченого у пам’яті учнів значною мірою залежить від того, як вчитель управляє переживаннями своїх учнів. При наявності радісних переживань через відвідування школи, від хорошого пояснення, відповіді – учні будуть хотіти навчатися. Навпаки, постійне незадоволення, часті зауваження виробляють захисну реакцію, звичку за будь-яких умов позбулися неприємних переживань. А така звичка поступово привчає негативно ставитися до будь-якої діяльності, у першу чергу до предмету, який веде такий педагог. Особливо це треба пам’ятати вчителям вечірньої школи.

Варто зауважити, що при неодноразовому

повторенні мотиваційних явищ вони стають рисами особистості людини. До них насамперед відносять мотив досягнення успіху й мотив уникнення невдачі, а також певний локус контролю, самооцінку, рівень домагань.

Відомо, що мотивація може виступати у формі внутрішнього пізнавального інтересу, допитливості, прагнення до нового, якщо вона виростає із орієнтовної діяльності індивіда. Пізнавальна діяльність, яка спрямована на отримання деякої інформації про властивості і зв’язки об’єкта, що вивчається, знаходить своє підкріплення у самому факті оволодіння новими знаннями та зняття невизначеності. У цьому випадку мета діяльності (пошук інформації) та її мотив (потреба в новому) збігаються. Але пізнавальна діяльність може мотивуватися опосередковано, коли суб’єкт організує пошук інформації не задля інтересу, а через необхідність використати знання для розв’язання якихось конкретних практичних проблем і задач. У реальному процесі пошуку знань обидва види мотивації діють одночасно, і лише перевага тієї чи іншої тенденції визначає характер мотивації [4].

Залежність між мотивацією та досягненням успіху в діяльності має не лінійний характер, що проявляється у взаємозв’язку мотивації досягнення успіхів та якості роботи. Вчителю слід пам’ятати, що цей зв’язок є найкращим при середньому рівні мотивації, і він погіршується при занадто низькому, чи занадто високому рівнях.

У навчальному процесі вечірньої школи треба враховувати, що велику роль у навчанні відіграє позитивне емоційне підкріплення, яке сприяє закріпленню навчального матеріалу в пам’яті. Тому дуже важливо проводити заняття яскравіше, захопленіше, вчити радіти будь-якому успіху у подоланні проблем, щирою похвалою відзначати учнів, які добре вчать, хвилюватися за їхні досягнення і невдачі. У свідомості учнів образ викладача повинен пов’язуватися з позитивними переживаннями. В іншому випадку виникає емоційний бар’єр, який заважає організації навчально-виховного процесу, ускладнює розуміння та запам’ятовування матеріалу, який вивчається [8].

Підвищенню мотивації особистості сприяє і оцінка ефективності навчання. На відміну від дитини, чия навчальна діяльність вимагає постійного підкріплення з боку вчителів або батьків, дорослий учень більшою мірою сам зорієнтований на оцінку, яка впливає із сутності навчання. Факт пізнавального просування – на основі засвоєння понять, формування умінь, розвитку поглядів та ставлень – виступає для

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ВЕЧІРНЬОЇ ШКОЛИ

дорослої людини основою внутрішньої оцінки успішності своєї діяльності. Науковці пропонують проводити спільне обговорення значимих для учнів проблем: розширення границь індивідуального досвіду учнів; осмислення тієї “мозаїчної” картини, що складається у дорослої людини в результаті сприйняття різних відомостей із джерел масової інформації; засвоєння практичних умінь через участь у так званих ділових іграх, максимально наближених до реального життя та практичної діяльності [4, 20 – 21].

З цього приводу С. Занюк [1, 83 – 87] наголошує, що визнання результатів діяльності людини є істотним мотиваційним фактором і приводить наступні складові конкретного визнання: дії людини (результат її діяльності); ваші враження (яке враження це справило на вас); позитивний ефект від дії.

Він вважає, що психологічно правильно, коли високо оцінюється справа, результат діяльності, а не людина, яка цього досягла. Це спонукає суб'єкта знову справити враження результатами своєї діяльності. Визнання доцільно спрямовувати на підкріплення певних дій і результатів.

Засвоєння навчального матеріалу значною мірою залежить від самостійної роботи тих, хто навчається. Активно включаючись у роботу, долаючи додаткові труднощі, молоді люди засвоюють об'єкт роботи міцніше, точніше й значно швидше. Таким чином, запам'ятовується насамперед те, що пов'язане з подоланням труднощів, з трудовими діями людини [8].

Отже, завданням вчителя вечірньої школи є організація діяльності самого учня, а саме включити учня у самостійну навчальну діяльність, поставити його в позицію суб'єкта цієї діяльності, направити й організувати цю діяльність таким чином, щоб учень сам приходив до відкриття тих чи інших фактів, залежностей та законів, виробляв переконання і оцінки, засвоював методи розв'язання задач, які пропонуються при вивченні того чи іншого навчального предмету. При цьому одним із шляхів підвищення мотивації є “навчання дією” [7, 88 – 90].

Ця технологія розроблена Регом Ревансом (англійським консультантом і дослідником) як спосіб навчання менеджерів без відриву від повсякденної роботи. “Навчання дією” – це навчання через роботу, бо відомо, що людина лише 20% знань одержує через формальне навчання, а решта 80% – це досвід, одержаний на робочому місці, тобто самостійно набуті знання з використанням запитального підходу. Тож вчителю вечірньої школи у процесі викладання

навчального матеріалу слід враховувати виробничий досвід учнів. Це приводить до розширення їх власного досвіду, перебудовує та систематизує старі уявлення, змінює й поглиблює їх, підсилюючи тим самим для учнів значимість теоретичних положень, які вивчаються.

Іншою характерною особливістю такого навчання є сприяння виникненню нового мотиву в практичній діяльності кожного учасника. Реалізувати його можливо, коли школярі у процесі навчання самостійно проводять досліди чи експерименти, виконують наукові дослідницькі проекти, виступаючи в ролі дослідників. Тут вони набувають не тільки нових знань, а й навичок застосовувати їх на практиці.

Отже, діяльність вчителя вечірньої школи має бути спрямованою на формування позитивної навчальної мотивації школярів, яка в свою чергу сприяє розвитку навчальних потреб особистості. Бо бажання здобути освіту має диктуватися потребами людини, адже її неможливо навчити нічому, окрім того, чого вона захоче навчитися сама.

Висновки. Організація навчального процесу з урахуванням мотивів навчальної діяльності учнів сприяє підвищенню результативності їх навчання. Діяльність вчителя має бути спрямована на: розвиток адекватних самооцінки, самовизнання та самоповаги учнів; створення позитивної емоційної атмосфери навчання; залучення учнів до самоосвітньої діяльності; визнання та справедливої оцінки результатів діяльності учнів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальші його напрями можуть бути пов'язані з дослідженням мотивації учнів вечірньої школи у процесі вивчення окремих предметів.

1. Занюк С. *Мотивація та саморегуляція учня*. – Главник, 2004. – 96 с.

2. Змеєв С.И. *Андрогогика: основы теории и технологии обучения взрослых*. – М.: ПЕРСЭ, 2003. – 207 с.

3. Кулюткин Ю.Н. *Смысл учебной деятельности для личности // Вечерняя средняя школа*. – 1991. – №3. – С.25 – 29.

4. Кулюткин Ю.Н., Сухобская Г.С. *Исследование познавательной деятельности учащихся вечерней школы. Самоорганизация познавательной активности личности как основа готовности к самообразованию*. – М.: Педагогика, 1977. – 152 с.

5. Лебедев О.Е. *Реализация целей общего образования в вечерней школе: Взаимосвязь целей обучения и мотивов обучения*. – М.:

ДІАГНОСТИКА ТА ФОРМУВАННЯ МНЕМІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Педагогика, 1980. – 168 с.

6. Сафина З. *Взрослый обучающийся: ценностно-мотивационные ориентации // Новые знания. – 2003. – № 3. – С.12 – 14.*

7. Сиротенко Г.О. *Шляхи оновлення освіти: науково-методичний аспект. – Харків: “Основа”. – 2003.– 94 с.*

8. Станкин М.И. *Тайны Мнемозины // Вечерняя средняя школа. – 1990. – №2.–С.55 – 59.*

9. Столяренко Л.Д., Самыгин С.И. *Психология и педагогика в вопросах и ответах. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 576 с.*

Ірина Жорова, здобувач

*кафедри менеджменту освіти
Південноукраїнського регіонального інституту
післядипломної освіти педагогічних кадрів
м. Херсон*

ДІАГНОСТИКА ТА ФОРМУВАННЯ МНЕМІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянута діагностика мнемічних здібностей. Описані прийоми формування пам'яті на кольоровий конкретно-образний і схематичний матеріал шляхом використання конкретного кольору, поетапного виготовлення ескізів, складання опорних конспектів.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний етап розвитку суспільства ставить якісно нові завдання в галузі освіти і розвитку особистості. В цьому напрямку ефективність підготовки майбутніх кваліфікованих робітників залежить від розвитку в них професійних здібностей, вміння творчо перетворювати навколишню дійсність, самостійно розв'язувати виробничі завдання, бути готовими до самовдосконалення та самоосвіти відповідно до об'єктивних умов та суб'єктивних можливостей.

Однією з проблем, що привертає увагу науковців багато років поспіль, є проблема здібностей. Різні її аспекти розглядали Б.Ананьєв, Л.Виготський, К.Платонов, С.Рубінштейн, Г.Костюк, О.Леонт'єв. Структурні зміни, діагностику та динаміку росту професійних здібностей робітників окремих професій у ході діяльності досліджували Б.Шадріков, С.Максименко. Значним кроком у розв'язанні даної проблеми стали напрацювання останніх років Л.Денисенко, Г.Безулевої, О.Горлакової, О.Прядехо та ін.

Система традиційного навчання, яка склалася у результаті багатовікового накопичення методів та прийомів викладання, має безумовні досягнення. Однак вона має також і певні недоліки, які входять у суперечність із запитаними та вимогами суспільства. Головні з них – повільне

зростання ефективності навчання, низька мотивація до навчання у учнів, відсутність помітної динаміки підвищення рівня сформованості професійних здібностей тощо. Отже, в цій галузі існує чимало нерозв'язаних проблем.

Під здібностями розуміють відносно стійкі індивідуально-психологічні здібності особистості, які визначають високі досягнення суб'єкта в будь-якій діяльності [5]. Здібності проявляються в діяльності, більше того, в діяльності вони можуть розвиватись разом з розвитком особистості, стверджував С.Рубінштейн [9].

Поняття здібностей розглядаються також в працях відомого психолога Б.Теплова, який під здібностями розумів індивідуально-психологічні особливості, які відрізняють одну людину від іншої та стосуються успішності виконання будь-якої діяльності або багатьох видів діяльності [10].

В.Крутецький підкреслює тісний та нерозривний зв'язок здібностей, з одного боку, та знань, вмінь та навичок – з іншого. Здібності залежать від знань, вмінь та навичок – у процесі формування знань, вмінь, навичок розвиваються здібності, їх формування та розвиток неможливий поза процесом оволодіння відповідними знаннями, вміннями і навичками [4].

Для ефективної організації підготовки кваліфікованих робітників необхідно визначити